Löffler Tibor

Politikai lojalitás, B-listázás, boszorkányüldözés. Az állam- és közigazgatással szembeni politikai-ideológiai kihívások az 1989/90-es rendszerváltás során

Abstract: Political Loyalty, B-Listing, and Witch-Hunting: Political and Ideological Challenges to State and Public Administration during the Regime Change of 1989/90. The transformation of the state organisational structure, including state and public administration, was a necessary consequence of the regime change of 1989/90. Politically, however, this process inevitably raised the question of the political reliability, loyalty, and disloyalty of the professional apparatuses, and more generally of the personnel inherited from the fallen system, the ancien régime.

The study takes as its point of departure the fact that, in the slightly more than one year preceding the first free elections, state and public administration had to face an increasingly serious political and ideological challenge. In the struggles among political parties, it was in the interest of the state party and its successor party to thematise and dramatise the existential threat allegedly facing state and public administration, which, because of its size, also represented a considerable electoral constituency. The study examines this process from an explicitly political- and ideological-historical perspective.

Keywords: state administration; expertise; loyalty; dismissals; purges; parachute appointees; B-listing; witch-hunting

Az 1989/90-es rendszerváltás s annak részeként az 1990-es kormányváltás egyaránt óriási politikai-ideológiai kihívást jelentett az állam- és közigazgatás szakapparátusai, valamint a kormányváltásra készülő (ellenzéki) pártok és az új, Antall József vezette koalíciós kormány számára. Ennek a kihívásnak a lényegét az igazgatástól megkövetelhető szakértelem és (politikai) lojalitás kettősségének a hatalmi harc miatti politikai dichotómiává torzulása adta. Az állam- és közigazgatással szembeni politikai-ideológiai kihívások természete miatt a – témát az első szabad választásokig tárgyaló – tanulmányom alapját nem igazgatástörténeti és igazgatásszociológiai, hanem politikai, ideológiai, diskurzus- és sajtóelemzések

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.2.2026.343

alkotják. Politológusként ki kell hangsúlyoznom, hogy a téma a magyar politikatudomány számára is releváns. Az 1989/90-es rendszerváltástól napjainkig rendszeresen vetődtek s vetődnek fel olyan idevágó problémák, amelyek egyrészt megkerülhetetlenek a politikatörténet és politikai rezsimtörténet számára, másrészt az idő múlásával egyre inkább kerülnek a jelenkortörténész kollégák, köztük az igazgatástörténettel foglalkozók látószögébe. Egyetértek Fricz Tamással abban, hogy Magyarországon a rendszerváltás utáni kormányváltások az igazgatási struktúrában és általában a közszférában a választások után végrehajtott nagyarányú személycserék és tisztogatások miatt tulajdonképpen „kis rendszerváltások" a maguk konkrét valóságában.[1] A magyar politikatudománynak már a kilencvenes években bevett témájává vált a politikai patronázs (politikai kinevezettek), annak normális vagy túlzott mértéke,[2] a politikai klientizmus/klientelizmus és ezek kapcsán az, hogy a politikai lojalitás hogyan válhat elsődlegessé a szakértelemmel szemben. Már az 1990-es választások után rövid úton állandó májává vált a politikai diskurzusoknak és vitáknak, hogy a hatalmon lévő pártok a hatalmuk „bebetonozására" szakértelemmel nem rendelkező „pártkatonákat" neveznek ki szakértelmet megkövetelő pozíciókba, vagy ha a politikai kinevezett rendelkezik is szakértelemmel, munkáját abszolút politikai lojalitással rendeli alá az őt kinevező hatalom politikai érdekeinek és céljainak. A politikai klientizmus/klientelizmus tudományos témájának a pártok általi „klientúraépítés" politikai gyakorlata és kommunikációs toposza volt a forrása. Gyulai Attila politológus tömör és lényegre törő összegzése szerint „a bürokrácia integritása", miszerint „a közigazgatásban a törvényeket hatékonyan és átláthatóan alkalmazzák, és ennek során az intézmények a pártpolitikai és partikuláris érdekektől függetlenül működnek", kezdettől fogva problémás volt: „A közigazgatás politikai befolyástól való függetlensége soha nem valósult meg teljes mértékben 1990 után. A közigazgatás átpolitizáltsága az elmúlt évtizedekben mindvégig létező probléma volt. A kormányváltások után rendszeresek voltak a mélyreható személyi és szervezeti átalakítások, ami jelentős részben a pártok közötti bizalmatlanság következménye volt. A politikai befolyás mellett a szélesebb értelemben vett klientelizmus is jelen volt a bürokráciában…"[3]

A rendszerváltások törvényszerűen vetik fel az *elitcserét*, valamint a bukott rendszertől, az „ancien regime"-től *megörökölt szakapparátusok* politikai megbízhatóságának, lojalitásának és illojalitásának kérdését, mely kérdésnek szinte „állatorvosi lova" volt 1990-ben az, hogy teljesen felszámolják-e a diktatúra állambiztonsági szerveit (Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség), avagy azok állományából, a *megbízhatónak és lojálisnak tartott* tagjaiból hozzák-e létre az új jogállami demokrácia nemzetbiztonsági szolgálatát. Az állam- és közigazgatásnak a rendszerváltás szellemében történő megreformálása nem vagy alig vetette volna fel a szakapparátusok *politikai lojalitásának* kérdését, ha 1) rendszerváltás helyett csak *modellváltás* ment volna végbe, ahogy azt az állampárt 1989 nyarán még remélte, azaz a szocializmus egy olyan pluralista modelljét

[1] Fricz 2006. A tanulmány idézeteiben a kiemelés a szerzőtől származik.
[2] Körösényi 1996; Pokol 1997.
[3] Gyulai 2017: 31–32.

vezették volna be, amely *hegemón hatalmi pozíciót* biztosított volna az állampártnak; (2) ha a rendszerváltás során 1990-ben nem történt volna kormányváltás, ezért az állampárt utódja, a kormányzó MSZP és a Németh-kormány *hatalmon maradt volna*; akár úgy, hogy (3) az MSZP-t bevonják a koalíciós kormányzásba.

Az 1990-ig kormányzó MSZP kampánykommunikációjának stratégiai eleme volt az, hogy továbbra is ők érdemesek és hivatottak a kormányzásra, mert csak ők rendelkeznek kormányzási és igazgatási tapasztalattal és szakértelemmel, beleértve a *szakapparátusok szakszerű irányítását* is. De már jóval korábban is *ideológiai és tömegkommunikációs stratégiája* volt az állampártnak (MSZMP), majd az utódpártnak (MSZP), hogy a sok százezernyi volt párttag mellett azzal állítsa maga mellé az állam- és közigazgatásban foglalkoztatottak tömegét, hogy azok egyfajta *egzisztenciális patrónusaként* megvédi őket a számukra *egzisztenciális fenyegetést* jelentő ellenzéki erőktől. Ez a politikai szerepjáték politikailag erősen leértékelte a „*szakértelem*" fogalmát, és kitermelt egy ellenideológiát: a „*szakértelem mítosza*" valójában az uralkodó kommunista elit *hatalomátmentését* szolgálja… Ez az ideológiai és tömegkommunikációs játszma kihívás volt az állam- és közigazgatásban dolgozók számára, akik nyilván nem tudták kivonni magukat az ő *egzisztenciájukra irányuló politikai fenyegetések* kommunikálásának hatása alól, azt lelkileg fel kellett dolgozniuk, és valószínű, hogy arra pártpolitikai orientációban is megnyilvánuló választ is adtak. De kihívás volt az ellenzéki pártok számára is, amelyek védekezésre és magyarázkodásra kényszerültek, hogy az állam- és közigazgatásban dolgozók, illetve az egész társadalom számára *megnyugtató* választ adjanak.

Politikai és politikai kommunikációs háttér 1989-ben

A nyár végére lényegében eldőlt, hogy nem modellváltás**,** hanem rendszerváltás lesz! Addig a „modellváltás" az MSZMP elitjén belül egy lehetséges forgatókönyv volt a rendszerváltás elkerülésére, bár politikailag és ideológiailag kiforratlan koncepciókat takart, kezdve egy demokratikus és jogállami szocializmus – jóhiszeműen képviselt – eszméjétől az uralkodó elit hatalomátmentő ideológiájáig bezárólag.[4] Az utóbbi feltételezte az MSZMP megmaradását és vezető szerepét, ezáltal pedig azt, hogy *az állam- és közigazgatás bárminemű átalakítása a hatalmon maradt kommunista párt kontrollja alatt és érdekei szerint mehet végbe*.

1989. október 7-én az MSZP megalakulásával az *államigazgatási funkciókat is betöltő* állampárt s vele együtt a központi, megyei és járási *pártapparátusok létjogosultsága* is máról holnapra megszűnt.

Fontos adalék az állampárt szatellitszervezeteinek sorsa is. A KISZ már 1989. április 22-én megszűnt, majd feloszlatták az Ifjú Gárdát is. A Munkásőrséget 1989. október

[4] A modellváltás politikatörténetéhez lásd Ripp 2006.

20-án oszlatták fel az 1989. évi XXX. törvénnyel, melynek egy idevágó rendelkezése arról szólt, hogy a törvény végrehajtására hivatott Minisztertanács 1989. december 31-éig intézkedik a munkásőrség *hivatásos és polgári állománya helyzetének* rendezéséről is… A Munkásőrség tábornokokból, tisztekből, zászlósokból és tiszthelyettesekből álló hivatásos állományának feloszlatása mellett szólni kell a *Néphadsereg politikai tisztjeiről* is. Azzal, hogy a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások eredményeként 1989 júliusában megszűnt a néphadsereg egypárti (MSZMP) irányítása, és a honvédelmi miniszter parancsot adott a *személyzeti és káderpolitikában* addig érvényes *párthatáskörök* megszüntetésére,[5] a hadseregen belül a Politikai Főcsoportfőnökség és az alá tartozó politikai tisztek *egzisztenciája* is megrendült.

1989-ben őszéig a budapesti és megyei pártbizottságok sorra jelentették be a „*hatáskör listák*" megszüntetését, önként lemondva a személyzeti politikában nekik biztosított jogok gyakorlásáról. A párt- és egyéb apparátusok felbomlása komoly egzisztenciális problémákkal járt. Az elhelyezkedést megnehezítette, ha az illető *szakmailag képzetlen* volt, vagy képzett, de *szakértelme már „lejárt", idejétmúlt* volt. A Politikai Főiskolán,[6] a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemen,[7] a 40-es, 50-es évek „gyorstalpalóin" vagy a Szovjetunióban szerzett diplomák[8] kétes vagy érvénytelen képzettséget és szakértelmet igazoltak az elhelyezkedés során. Ha volt megfelelőnek mondható képzettség és szakértelem,[9] akkor arra ballasztként a politikai és pártmúlt nehezedett. Az álláskeresőket gyakran nevezték „*ejtőernyősök*"-nek, akiket ellenérzések, bizalmatlanság vagy kifejezetten ellenséges hangulat övezett az elhelyezkedés során. Az „ejtőernyős" kifejezés azt sugallta, amit gyakran ki is mondtak, hogy ők valamiféle *politikai (párt) küldetést* hajtanak végre, vagy a legszélesebb értelemben vett *hatalomátmentés*" kivitelezői. A nyilvánosság ideológiai arénájában az „ejtőernyősözésre" adott ideológiai válasz a „*boszorkányüldözés*" volt a rendszer hívei részéről.

Az 1989. november 26-án megtartott „négyigenes" népszavazás négy kérdése közül kettő idevágó volt: Kivonuljanak-e a pártszervek a *munkahelyekről*? *Elszámoljon*-e az MSZMP a tulajdonában vagy a kezelésében levő vagyonról?

A pártszervek kivonulása, a munkahelyek pártpolitikai értelemben vett depolitizálása automatikusan vetette fel a függetlenített párttitkárok, a pártfunkciót vagy pártmegbízatást végző dolgozók, valamint a *politikai szempontból kinevezettek* sorsát. A vagyoni

[5] Végh 2018.

[6] Hivatalosan az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Főiskolája. Az intézmény 1968-tól működött, és 1989. december 31-én jogutód nélkül megszűnt.

[7] Az intézmény 1952-től 1989-ig működött.

[8] A felsorolt intézményeket a korszakban gyakran nevezték „foxi-maxi képző"-nek a kritikusok. Jellemző, hogy amikor 1989-ben felvetődött, hogy a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem helyett MSZMP Szabadegyetem legyen, a végül kudarcba fulladt tervet azzal is védték meg, hogy a szabadegyetem nem lesz „foxi-maxi képző". Lásd Bihari Tamás: „Nem foxi-maxi: MSZMP Szabadegyetem". A Világ, 1989. szeptember 7, 44–45.

[9] A megyei pártarchívumok egyetemi vagy főiskolai történész diplomával rendelkező alkalmazottai értelemszerűen igyekeztek leváltárakban és múzeumokban, esetleg főiskolai vagy egyetemi tanszékeken elhelyezkedni.

jellegű elszámolás (és elszámoltatás) pedig a szélesebb *elszámoltatás* kérdésébe ágyazódott: *kik, miért és mennyiben tartoznak jogi és/vagy politikai és/vagy morális felelősséggel, és hogyan lehet őket felelősségre vonni?* A személyes felelősségek esetleges megállapításából egyenesen következett a lehetséges szankciók kérdése: a *tisztségből elmozdítás* és végső esetben a *büntetőjogi felelősségre vonás*.

A bárhogyan is értelmezett „igazságtétel" kitermelt egy ellentétes gondolkodást. Mivel az „*igazságtétel*" összekapcsolódott az *elszámoltatással*, a *számonkéréssel*, a felelősségre vonással, azokat az állampárt részéről előszeretettel azonosították vagy egészítették ki a *leszámolással*, a *bosszúval*, a *meghurcolással*, a *boszorkányüldözéssel* és a *koncepciós perekkel*. Végül pedig mindezt a „békés átmenet", a „nemzeti megbékélés" és a „közmegegyezés" fogalmai által meghatározott ideológiai keretbe helyezték, amelybe természetesen nem fértek bele az *állampárt által* B-listázásnak, boszorkányüldözésnek stb. *definiált* (!) esetek és politikai törekvések.

A sajtóelemzések alapján jól látható, hogy az állam- és közigazgatás sorsáról és jövőjéről szóló nyilvános vitákban és diskurzusokban az állampárti kommunikáció kulcsfogalmai a következők voltak: *B-listázás*, szanálás; nagytakarítás, kiseprűzés, tisztogatások, tömeges elbocsátások, (új) kontraszelekció; kollaboránsok, ejtőernyősök, államigazgatás szétverése; hangulatkeltés, megbélyegzés, félelem és félelemkeltés, fenyegetés, pogromhangulat; bosszú, *boszorkányüldözés*, inkvizíció.

Az állampárti kommunikációt uraló „B-listázás", amely eredetileg, 1945–46-ban, intézményesített eljárást jelentett az államapparátus és a közalkalmazottak főleg politikai megbízhatatlanság miatti csökkentésére, *hivatalosan sosem* merült fel (!) a rendszerváltó pártok, illetve az 1990-ben hatalomra került pártok (MDF, FKGP, KDNP) és az Antall-kormány részéről. Az 1990-es választások előtt tehát nem volt kidolgozott koncepció politikai szempontok szerinti, tömeges elbocsátásokkal, „kirúgással" járó létszámleépítéssel, mert *nem volt rá politikai akarat* a mérvadó politikai szereplők részéről, noha a közgondolkodásban jelen volt és rekonstruálható valamiféle „bélistázásnak" mondható politikai igény: megszabadulni azoktól, akiket politikai megbízhatóságból neveztek ki, akik kiszolgálták a pártállamot, akik mindent a pártállam ideológiájának rendeltek alá, és akik az elvártnál többet tettek a pártállamért. Paradox módon néha még állampárti körökben is megfogalmazódtak általános bizonytalanságérzetet keltő kritikák. Nagy Imre, a KISZ KB első titkára a kormányintézkedésekről például úgy nyilatkozott, hogy néha már-már a „*kormányzati apparátusok szabotázsára vagy provokációjára*" gondol.[10]

A feszültséget generálta az is, hogy bár már 1989-ben napirendre került a *közszolgálati törvény* megalkotása, csak három év múlva fogadták el a köztisztviselők jogállásáról szóló *1992. évi XXIII. törvényt*, amely a következőket mondta ki:

- „A társadalom közmegbecsülését élvező, demokratikus közigazgatás feltétele, hogy a közügyeket *pártpolitika-semleges*, törvényesen működő, *korszerű szakmai ismeretekkel* rendelkező, *pártatlan* köztisztviselők intézzék".

[10] Népszava, 1989. április 22.; Magyar Ifjúság, 1989. április 28.

- A köztisztviselő „*pártban tisztséget* nem viselhet, *párt nevében vagy érdekében* – az országgyűlési, az európai parlamenti, illetve a helyi önkormányzati választásokon jelöltként való részvételt kivéve – *közszereplést nem vállalhat*".

A politikai uralom és a hatalompolitika racionalitásai

A kormányzásra és kormányváltásra készülő ellenzéki pártok nehéz helyzetben voltak, mert nem hallgathatták el, hogy a kormányváltás egyben *hatalomváltást* is jelent, ezért bele kell nyúlniuk az állam- és közigazgatást is magában foglaló *hatalmi struktúrába*. A KDNP kifejezetten a nyugati mintákra hivatkozott: „A nyugati demokráciákban az a gyakorlat, hogyha egy új kormány *uralomra* jut [sic!], *személycserét hajt végre az államigazgatás vezető posztjain*. Ez nálunk is elkerülhetetlen. Enélkül nem lehet az *új politikai akaratot érvényesíteni az apparátusban*".[11] Az ellenzék szemében a rendszerváltás lényegéhez egyébként is hozzátartozott az *elitváltás* is, ami feltételezte a *döntési és rendelkezési jogokkal járó tisztségek és kulcspozíciók* birtoklását is.

Az állampárttal vívott *hatalmi harc* során a rendszerváltó ellenzék köreiben uralkodó felfogás az volt, hogy az *állampárt* stratégiai érdeke a rendszerváltás szabotálása vagy lassítása, a visszarendeződés, vagy ha végül nem tudják megakadályozni a *hatalomvesztéssel* járó rendszerváltást: a *hatalomátmentés*. Ebben a politikai logikában a „hatalomátmentés" értelme az volt, hogy a *kormányzati hatalom* ideiglenes elvesztését azzal ellensúlyozzák a kommunisták, hogy a szűkebben vett kormányzati szférán kívül lehetőleg *minél több hatalomra és befolyásra* tesznek szert, amit ellenzékben egyfajta *ellenhatalomként* tudnak működtetni az új kormánnyal és kormánypártokkal szemben a *hatalmi verseny* sikeres megvívása, a hatalomba visszakerülés érdekében. Ennek lehetséges eszköze az, hogy az állampárt/utódpárt a maga javára *transzformálja* az állampárti vagy pártállami kötődéseket: az egyének egykori (MSZMP) párttagságát, a régi rendszerhez kötődő politikai-ideológiai beállítódásait és értékrendjét. A rendszerváltó erők *ellenstratégiája* ezzel szemben értelemszerűen arról szólt, hogy – függetlenül a kivitelezhetőségtől – az állampárti/utódpárti ellenhatalmat és befolyást fel kell számolni vagy be kell szűkíteni, ezért a kormányváltás után *a lehető legszélesebb hatalom- és elitváltást kell végrehajtani minden társadalmi alrendszerben és szektorban*. Ez a – mai kifejezéssel élve – politikai projekt akkor a „*pártállam lebontása*" néven volt ismert, amelybe bármi belefért, amit az állampárttal/utódpárttal szembeni politikai-ideológiai harcban aktuálisan fontosnak tartottak. Az emberi tényezőt illetően rendkívül fontos volt számukra a *lojalitások* megszerzése és biztosítása, de nemcsak a különböző szintű és rangú vezetők, hanem az alkalmazottak és beosztottak körében is…

[11] Magyar Nemzet, 1990. február 10.

Az ellenzék politikai-hatalmi harca mindazonáltal nem nélkülözött pragmatikus és realista hatalompolitikai megfontolásokat. A Magyar Demokrata Fórum II. Országos Gyűlése után, 1989. október 22-én Antall József, a párt frissen megválasztott elnöke kijelentette, hogy „az MSZP nélkül nincs és nem is lehet stabil, a nemzeti érdeket szolgáló koalíció". Csengey Dénes, az MDF emblematikus képviselője is ennek szellemében érvelt novemberben az utódpárttal – az *akkori* politikai-hatalmi helyzetben – esetleg kötendő koalíció mellett, hogy a hatalomra kerülő ellenzék valószínűleg tárcákat fog felajánlani a kommunista politikusoknak is, hiszen *az új kormány nem kerülhet majd frontális ütközésbe a teljes közigazgatási és szakigazgatási elittel, mert az [sic!] nagyon gyorsan megbuktathatná*. És nem hirdethet *B-listázást* sem, mert ez esetben még gyorsabban megbuktatná maga a magyar nép.[12] A „frontális ütközést" lehetett úgy értelmezni, hogy a közigazgatási és szakigazgatási elitet az a puszta *politikai tény* állítja szembe az új kormánnyal, hogy az utódpárt nem vesz részt a kormányzásban, ami az elit masszív *pártpolitikai elkötelezettségét* feltételezte. Egy másik olvasatban az esetleges *radikális mértékű személycserékkel* lehetett azonosítani a frontális ütközés okát. Az ellenzéki pártok azonban bevallottan „*káderhiánnyal*" küszködtek, ezért nem kezdeményezhettek szívük szerinti mértékben személycseréket. A realistán és felelősen gondolkodó ellenzékiek tisztában voltak a hatalomszociológiai ténnyel: maga az államigazgatás *szervezeti erővel és hatalommal* rendelkezik, ezért nem lehet, nem szabad *ellenséggé* tenni, és el kell nyerni a *bizalmát* és *lojalitását*. Mint azt látni fogjuk, abban, hogy az új, ellenzék által alakított kormánynak a saját (és az ország) *működőképessége* érdekében biztosítania kell az államigazgatás lojalitását, tulajdonképpen egyetértés volt a még kormányzó MSZP és a kormányváltásra készülő ellenzéki pártok között.

Politikai és társadalompszichológiai játszmák az első szabad választást megelőzően

Ennek ellenére az állampárt (MSZMP), az utódpárt (MSZP), azok testvérszervezetei és mögöttes médiaholdudvara politikai, valamint *politikai és társadalompszichológiai játszmákra* használta fel az állam- és közigazgatás kérdését, a lehetséges, mert többé-kevésbé szükségszerű leépítéseket, elbocsátásokat. Ugyanakkor az ellenzéki erők kommunikációja is gyakran volt ellentmondásokkal terhes. Az 1989. március 15-i ellenzéki demonstrációkon előadott 12 pont közül a 7.-ben például „a bürokrácia és az erőszak-apparátus leépítését" a Munkásőrség és az Ifjú Gárda feloszlatásával együtt követelték. A „bürokrácia" végtelenül tág fogalom volt, és az akkor megszokott értelmezésébe bizony belefért az állam- és közigazgatás, ezért annak állományát, hús-vér embereket okkal riaszthatta a gondolat, hogy egy ellenzék vezette politikai átalakulás

[12] Magyar Nemzet, 1989. december 12.

során „leépítik", azaz elbocsátják őket. Hasonlóképpen válthatott ki aggodalmakat a követelés az „erőszak-apparátus" közé sorolható rendőrök között. Az pedig, hogy őket a Munkásőrséggel és az Ifjú Gárdával egy lapon emlegetik, megengedett egy olyan *(félre) értelmezést*, hogy az ellenzék *ideológiai indíttatású leszámolásra* készül az állam- és közigazgatással, valamint a rendőrséggel szemben… Az ellenzékiek a későbbiekben sem voltak híján átgondolatlan megnyilatkozásoknak. Király Zoltán, akkor nagy tekintélyű és népszerű országgyűlési képviselő egy nagyköveti kinevezésekkel kapcsolatos novemberi vitában azt találta mondani a parlamentben, hogy elengedhetetlennek tartja, hogy *40 esztendő után tízezres méretű személycserék következzenek be a magyar közéletben*. Hámori Csaba (MSZP) erre úgy reagált, hogy *veszélybe kerülhet a demokrácia*, ha az ellenzék *üldöztetésérzést* akar kelteni a baloldali érzelmű emberekben. Király Zoltán jogosnak tartotta Hámori Csaba felvetését, ugyanakkor úgy gondolta, nem a listázás, hanem a *demokratikus közállapotok hajtják végre* a tízezres nagyságrendű személycseréket. A sajtóreakciók alapján azonban határozottan kellett visszakozót fújnia, amiről az egyik lap jellemző módon a következő címmel tudósított: „*Semmiképpen nem kívánok B-listázást!*"[13]

Király megszólalásának apropóján figyelmeztették a „*rombolásra áhítozókat*": „S ha most *suhogni kezd a korbács*, félő: azok is útnak indulnak, akiknek ez a munka jól megtanult szakmájuk, akik rengeteg tapasztalatot szereztek, akiknek ez a pályahivatás. Lecserélni természetesen kell máskor is, most is a képzetleneket, gyengéket, a rosszul dolgozókat, a hatalmaskodókat, a bürokratákat, de *tízezreket* és benne a *közigazgatás derékhadát*?!"[14]

1989. október 20–22-i II. országos gyűlésén a Magyar Demokrata Fórum deklarálta a párt önkormányzati koncepciójának alapelvét: „az MDF az önkormányzatok megfelelő működtetésében a *jelenleg is* a közigazgatásban *dolgozó* tisztviselőkre kíván támaszkodni. Velük szemben egyetlen követelményt állít: magas szakismeretekkel párosuló erkölcsi tisztaságot."[15] Az MDF mellett más ellenzéki pártok is tagadták az egyre rendszeresebb politikai vádat, hogy B-listázásra készülnek, egyben elkötelezték magukat a tisztességes, jól felkészült szakemberek megtartása mellett. Mindazonáltal nem kerülhették annak kommunikálását, hogy *személycserék lesznek, mert szükségesek*, és hogy azok minimális kritériuma *az állampárthoz való, szakértelem nélküli politikai kötődés* lesz.

A pártpolitikai arénában az október elején megalapított MSZP szinte azonnal politikai napirendre vette a B-listázás elleni harcot. Az MDF országos gyűlésén elhangzottak ellenére Szabó Lajos Mátyásnak, az MSZP budapesti alelnökének a meglátása az volt, hogy: „Nagy társadalmi-politikai vizsga előtt állunk. A demokráciát fennen hirdető erők [az ellenzék – L. T.] ne feledjék: a demokrácia és a *tolerancia* édestestvérek. A toleranciát pedig ma kézzelfoghatóan abban érvényesítjük, hogy időt és lehetőséget adunk a tisztes távozásra. *Soha többé »B« listázást és hasonlókat*. Mert ez nemcsak a

[13] Petőfi Népe, 1989. november. 23.
[14] Pest Megyei Hírlap, 1989. november 28.
[15] Kritika és jövőkép. Az MDF önkormányzati koncepciójának alapelvei. Magyar Hírlap, 1989. október 31.

nyiladozó demokrácia, de hazánk végét is jelentené. S ha valóban fel akarunk zárkózni Európához, nem lehet még egyszer megbukni, több pótvizsgánk nincs."[16] November elején a párt elnöksége is elfogadhatatlannak tartotta a *„baloldaliakkal szembeni"* (sic!) *B-listázást*, a korábbi munkahelyük és politikai meggyőződésük miatti *bujtatott vagy nyílt diszkriminációt*, és minden lehetséges politikai és jogi eszközzel fel kívánt lépni azok ellen. (A „baloldaliak" itt a „volt MSZMP-apparátus" új munkahelyet kereső tagjai voltak.[17])

A B-listázás és politikai boszorkányüldözés elleni harcához az utód- és kormánypárt, az MSZP politikai támogatást kapott a kormányfőtől, Németh Miklóstól, aki korábban tagja volt az MSZMP PB-nak, majd az MSZMP négytagú Országos Elnökségének, végül pedig – 1989. december 14-ig – az MSZP elnökségének.

1989. november 21-én Szabó Miklós MSZP-s országgyűlési képviselő, az MSZMP volt Békés megyei első titkára interpellálta Némethet *„Az MSZP – mint az MSZMP jogutódja – elbocsájtott apparátusa megbélyegzése ellen"* tárgyában. (Sic!) A kormányfő nagyon hosszú, de szó szerinti idézésre érdemes válaszában gyakorlatilag összegzését adta az állam- és utódpárt elvi, ideológiai és politikai felfogásának, amely a későbbiekben tömegkommunikációs segédanyagként szolgált a párt médiaholdudvarának: „Szólnom kell arról, milyen tényezők veszélyeztetik, illetve segíthetik a *Kormányzat és az államigazgatás működőképességét*. A pártállam rendszerének lazulása, majd annak leépítése az állami-politikai gépezetben zavarokat idézett elő. A pártállam rendszere ugyanis egy fajta társadalom- és államszervező erőt betöltött, ami összefogta az állami és politikai gépezetet. Lebontásával *az államigazgatásban elbizonytalanodtak, mert nem érzik még maguk mögött a demokrácia védőhálóját*. A Kormány és személy szerint én minden időben *mindenféle boszorkányüldözésnek esküdt ellensége* voltam és az leszek a jövőben is. Nem csupán erkölcsi okokból, hanem azért is, mert ez az országnak nagy károkat okoz. Mélységesen elítélem azt a módszert, ahogy *1945–46-ban az államapparátust szétverték*, hiszen számtalan emberi tragédia okozása mellett a hatalom megfosztotta önmagát a szakmai bázistól. Ugyanúgy mélységesen elítélek minden olyan megnyilatkozást, amely pártállás alapján, vagy pusztán az államigazgatásban kifejtett működés miatt *bosszúhadjáratra hív fel*. Minden pártnak, az ország egészének az az érdeke, hogy az *államigazgatás működőképessége fennmaradjon*. Ezért célszerűnek tartom már most a pártokkal tárgyalást kezdeni arról, hogy melyek azok a vezető posztok, amelyeket elsődlegesen politikai tisztségnek kell tekinteni, ahol a pártoknak a hatalmi harcban elért eredményei alapján cserélődnek az emberek. De minden más tisztség ellátásánál garantálni kell, hogy annak nincs más feltétele, mint a szakmai hozzáértés és az emberi tisztesség. Ezt a kérdést átfogóan és tartós jelleggel a közszolgálati törvény rendezheti, amelynek az előkészítését a Minisztertanács felgyorsította. *Ilyen elvi alapon kell megítélni az MSZMP alkalmazottainak ügyét is. A Munka Törvénykönyvében kell törvényileg megtiltani, hogy korábban pártokkal pártalkalmazásban állt felkészült szakemberek*

[16] Magyar Nemzet, 1989. október 23.
[17] Népszabadság, 1989. november 04.

elhelyezkedését pusztán korábbi munkahelyük miatt egyesek meggátolják. A Kormány a pártállam lebontása jegyében lehetővé tette azt is, hogy mintegy három-négyszáz személy a pártapparátusból korengedményes nyugdíjba mehessen. Lehet, hogy mindenre most néhányan azt mondják: lám a Kormány menti apparátcsíkokat, a pártállam alkalmazottait. Én azt mondom: csak óvatosan a minősítéssel! *Nem kizárt, hogy egy idő után a mostani gyanakvók még örülni fognak e törvényeknek*. [Sic!] Vigyázzunk, Európa előtt vizsgázunk! Tudunk-e új társadalmi rendszerünkben kultúráltan, gyűlölködés nélkül, *B-listák nélkül*, egymással megbékélve helyünket elfoglalni és együttélni. A Büntető Törvénykönyvben szabályoztuk, hogy politikai okból nem lehet halálos ítéletet hozni. De tragédia lenne, ha mindennapi együttélésünkben az erkölcs és morál helyett a Büntető Törvénykönyvnek kellene átvennie a fő szabályozó szerepet. *Szomorú, hogy történelmünk korábbi szégyenfoltja ismét veszélyként van jelen*. [Sic!] Éppen ezért felszólítom a nemzet összes józan, felelősen gondolkodó tagját: *fogjunk össze, hogy ez nemcsak gyalázatos, de rendkívül káros diszkrimináció ne nyerhessen teret*! Nem kérek elvtelen hozzáállást a korábban harácsolók, a törvények megszegőivel, vagy a hatalommal visszaélőkkel szemben. Ők viseljék el korábbi életük következményeit. De a *tiszteséges, felkészült, erkölcsi tőkével bíró embereknél ne legyen boszorkányüldözés*, s hogy ez érthetőbb legyen, azt ajánlom: mindenkinél a jövőben tehát csak a szakértelem, a rátermettség legyen az egyedüli kritérium minden munkában. De ezt követeljük meg a portástól a miniszterig. Ne azt kérdezzék, hogy honnan jött valaki, hanem azt, hogy mit tud. Én bízom a tisztességes munkásban, a parasztban, szellemi dolgozóban, csak velük, az ő munkájukkal és megértésükkel léphetünk előbbre."[18] Viszontválaszában Szabó Miklós még azt mondta, hogy a folyamatnak „már számos kárvallottja van és sok ezer lehet, ha nem lépünk fel együttesen ellene". A továbbiakban üdvözölte, hogy Németh mélységesen elítélte az újkori politikai B-listázást és az ejtőernyős bélyegzővel történő megjelölését az MSZP és a közigazgatás alkalmazottainak, és bízott abban, hogy a Munka Törvénykönyvének módosítása és a közeljövőben beterjesztendő közszolgálati törvény elegendő lesz ahhoz, hogy az *újkori boszorkányüldözés mielőbb befejeződjék*. [Sic!][19]

Január elején az MSZMP szatellitszervezetéből, a Hazafias Népfrontból létrehozott Hazafias Választási Koalíció is beszállt az ideológiai játszmába azzal, hogy megvédik az államapparátus és a közigazgatás tisztességes és fölkészült szakembereit: szembeszegülnek mindenfajta átgondolatlan és demagóg, ún. bürokráciaellenes kirohanással, és elutasítanak bármiféle *B-listázást*. Túl sokba került ez nekünk *1945–46-ban* – mondták –, s ezt a fényűzést mai viszonyaink közepette nem engedhetjük meg magunknak.[20]

Januárban azonban az MDF – sportnyelven szólva – ki nem kényszerített hibát vétett azzal, hogy egyik plakátjának szövege „*Országos tavaszi nagytakarítást!*" hirdetett meg. Az alkotók szándéka szerint a plakát csak a *szellemi megtisztulás* szükségességére

[18] Az Országgyűlés 67. ülése, 1989. november 21-én. ON, 1985. V. kötet. 5391-5392.
[19] Az Országgyűlés 67. ülése, 1989. november 23-án. ON, 1985. V. kötet. 5578-5579.
[20] Dunántúli Napló, 1990. január 10.

utalt, az MDF táborában viszont hajlamosak voltak úgy értelmezni, hogy a párt ezzel a *radikális személycserék, a helyi szinteket is elérő elitváltás* mellett kötelezte el magát. A politikai ellenfelek, kiváltképpen az MSZP és az MSZMP ennek megfelelően igazolva látta és láttatta korábbi, B-listázás miatti félelmeit, hogy az MDF – kimutatva foga fehérjét – Antall József vezetésével *tisztogatásokra és leszámolásokra* készül.[21] Január végén ennek megfelelőn ment át szinte frontális támadásba az országgyűlésben az állampárt.

A január 23-ülésnapon Horváth István belügyminiszter, aki a KISZ KB első titkára és az MSZMP KB titkára volt korábban, a Belügyminisztériumot és személyesen őt súlyosan érintő ún. *Dunagate* botrány[22] kapcsán napirend előtti felszólalásban arról beszélt, hogy ők „az államigazgatási munkának a rendszerváltás követelményeihez való hozzáigazítását 1989. elején" elkezdték,[23] amikor „még az egész politikai rendszer kiforratlan volt", de most (a Fidesz és az SZDSZ részéről) „az egész apparátust is egyre inkább szétziláló fenyegettetés" éri, és a „gondosan megkomponált támadások" sora „az egész kormányzati és államigazgatási tevékenység megbénítását célozza". Azt sejttette, hogy „a belügyi államigazgatási ág teljes elbizonytalanítása és szétzilálása" valakiknek „a választások eredményes megszervezése és lebonyolítása előtt" fontos és használ, amivel kétségeket ébresztett afelől, hogy az ellenzéki pártok egyáltalán érdekeltek a törvényes és tisztességes választások megtartásában.[24] Végül az európaiság patetikus igenlésével együtt vázolt fel apokaliptikus víziót a belügyminiszter: „Most végre itt van, itt lenne a lehetőségünk – fejtette ki –, hogy a megkezdett átalakulás békés keretek között, az európai normák szerint, toleranciával, *bosszúállás és leszámolás* nélkül folytatódjék. Ehelyett az *általános anarchia* veszedelmes jeleit láthatjuk, amikor a nemzet újabb balsorsa fenyeget és *választási programmá válik milliók boszorkányüldözése*. [Sic!] És lassan itt állunk egy olyan áttekinthetetlen helyzetben, amiben már nem pillanatnyi dráma, hanem egy nagy történelmi veszedelem fenyeget: a nemzet mint oldott kéve szétesik … ha a Belügyminisztérium ellen indított hajsza így folytatódik tovább, akkor *milliókat szorongás fog el*, hisz aligha kétséges az indulatok várható eszkalációja.

[21] „Vannak, akik *nagytakarítás – kiseprűzés – B-listázás* rémét vetítik elénk, akik a bűnteleneket is lecserélnék, ha nem az ő embereik" – olvasható a Népszava 1990. február 02-i számában. Magyar Hírlap, 1990. március 04: „Biztos vagyok benne, hogy az elmúlt hónapokban egyre-másra hangoztatott *B-listázás*, *tisztogatás*, *nagytakarítás*, a felgyűlő, fortyogó indulatok is szerepet játszanak abban, hogy honfitársaink egy része vándorbotot óhajta kezébe venni." Pest Megyei Hírlap, 1990. március 06: „Ha már az lehetséges, hogy a demokrácia felkiáltással **a** *társadalom széles rétegeit próbálják félelem alatt tartani – »tavaszi nagytakarítással«, új B-listázással, földosztással, kollaboránsnak nevezéssel*, senki által még nem legitimált pártok, pártocskák egymást kinevezett, megválasztott vezetői, akkor van még lehetetlen?"

[22] Január 5-én került nyilvánosságra, hogy a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége (titkosszolgálat) a köztársaság kikiáltása és az új alkotmány hatályba lépése (1989. október 23.) után még mindig gyűjtött információkat titkosszolgálati módszerekkel az ellenzéki pártokról és politikusokról.

[23] 1989 elején még a modellváltás volt a párt stratégiája!

[24] Így kap értelmet egy újságcikk idevágó passzusa: ha a „tanácsi emberek" elmennek, *ki bonyolítja le a választásokat*? Ez a kérdés formájába öntött aggodalom önmagában ugyan logikus felvetés volt, ám nem kevés demagógiával sugallta azt, hogy az új kormány bármire képes, így olyan mértékű tisztogatásra is, amely miatt nem lehet megtartani a választásokat… Kovács Judit: CS lista. Magyar Nemzet, 1990. február 21. A szerző személycseréket értett „CS lista" alatt, egészen pontosan elitcseréket.

Félek, hogy ez a mostani kampány *újabb inkvizíció* nyitánya. Éppen most, amikor *az internálások, a kitelepítések, a koncepciós perek, a recski ügyek, az 1956 utáni tragédiák* jóvátétele zajlik."[25]

A kormányfő, Németh Miklós is felszólalt. Lényegében megerősítette Horváth szavait, és kifejtette, hogy az állam és kormányzat, s így az ország működőképességéhez hozzátartozik „egy szakmailag felkészült, erkölcsileg szilárd, a Kormányhoz, a mindenkori kormányhoz lojális és *magát biztonságban érző* államigazgatási, közigazgatási szakembergárda": „Ennek *léte* nemcsak a mai, hanem a mindenkori kormányzás eredményes működésének is alapfeltétele. Ezért nemcsak amiatt emelek ismételten szót a *B-listázás felmerülő kísértete* ellen, mert *igazságtalanul és oktalanul kergeti bizonytalanságba* a mai szakember-gárdát, hanem azért is, mert a jövőt veszélyezteti, aki itt *leszámolásra* és nem tisztességes elszámoltatásra készül. De magukat a *választásokat* is veszélyezteti, ha a lebonyolításában fontos szerepet betöltő tanácsi apparátus *bizonytalan jövője miatt demoralizálódik és szétszéled*."[26]

Február 1-jén az elszámoltatásról szóló parlamenti vitában a már idézett Hámori Csaba is azt a taktikát követte, hogy egyrészt elismerte és támogatta a törvényes felelősségre vonások lehetőségét, de azt kimondatlanul is az ellenzék részéről fenyegető drámai veszélyekkel kapcsolta össze: az MSZP tagjaiként az európai és erkölcsi normákhoz igazodva „csak tényleges bűncselekmény elkövetéséért tarthatjuk helyesnek a büntetőjogi felelősségre vonást", vagyis „a törvények megsértőivel szemben, a harácsolókkal, a hatalmukkal visszaélőkkel szemben kell fellépnünk a törvény szigorával", de elutasítják azt, hogy „*egész társadalmi és foglalkoztatási kategóriákat* bűnkereső vizsgálatnak vessünk alá", hogy „felelősségre vonás ürügyén *százezreknek*, túlnyomó többségükben *tisztességes, becsületes embereknek* kelljen elszámolniuk", hogy „*a közigazgatásban dolgozó emberek tömegeit megfélemlíthesse bárki is*". Végül egy egészen egyedi retorikai fordulattal a „*politikai kuláklisták*" összeállítását is elutasította, mert meggyőződése szerint „egy ilyen tisztogatási kampány, túl azon, hogy mérhetetlen energiákat emészt fel, végül is boszorkányüldözéssé fajul".[27] Két másik felszólaló erősítette még meg Hámori szavait. Tóth Attiláné azzal a felütéssel, hogy „ha igaz az, hogy nem *történelmi boszorkányüldözést* akarunk csinálni…", Dauda Sándor pedig jogosnak tartotta azt, hogy „a tevékenységük ideje alatt hatályos törvények szerint bűncselekményt elkövető vezetőket büntető eljárás alá kell vonni", és „a bűnösöket nemre, fajra, politikai pártállásra, vallásra való tekintet nélkül egyaránt meg kell büntetni", de nem tartotta elfogadhatónak „az *évezred első felét idéző boszorkányüldözést*".[28]

Ebben az ideológiai helyzetben jelentette ki a Kisgazdapárt február elején, hogy „B-listázást és boszorkánypereket" nem akarnak, és ragaszkodnak ahhoz, hogy

[25] Az Országgyűlés 73. ülése 1990. január 23-án. ON, 1985. V. kötet. 6050. Horváth István még aznap, január 23-án lemondott tisztségéről.
[26] Az Országgyűlés 73. ülése 1990. január 23-án. ON, 1985. V. kötet. 6071.
[27] Az Országgyűlés 78. ülése 1990. február 1-jén. ON, 1985. V. kötet. 6446.
[28] Az Országgyűlés 78. ülése 1990. február 1-jén. ON, 1985. V. kötet. 6451-6452.

kizárólag csak a szakmai szempontok érvényesüljenek. Az egyetemektől kezdve a termelőszövetkezetek vezető posztjáig és a vállalatok irányításáig visszamenően rendet kell teremteni, de a régi kontraszelekciót semmiképpen sem szeretnék egy újjal pótolni.[29] Csengey Dénes is újból beszélt a B-listázásról: Miután *szorongás* van a jövőt illetően a népben, a legkurrensebb cikk a politikai piacon a *félelemkeltés*. Fölmerül a *B-listázás rémképe* is. Érdekes lenne lajstromba venni, hogy a pártok mivel fenyegetőznek. Ha minden fenyegetésnek realitása volna, akkor az ország csak a szörnyűbbnél szörnyűbb alternatívák közt választhatna.[30]

1990. február 25-én, egy hónappal a március 25-i választás előtt, az MDF országos nagygyűlésén Antall József, a párt elnöke és miniszterelnök-jelöltje *kénytelen* volt leszögezni: „Nem akarunk semmilyen *boszorkányüldözést*, s azt sem, hogy az emberek bizonytalanságban érezzék magukat. Azt szeretnénk, ha mindenki úgy gondolná, hogy szükség van rá, történelmi igazságtétel lesz az országban, és a hibákat jóvá lehet tenni (…) *nem igazak az MDF »B-listázásairól« szóló híresztelések*, de ne számítson mindenki arra, hogy eddigi posztján marad."

Antall itt nemcsak a boszorkányüldözés és B-listázás hónapok óta terjedő-terjesztett toposzára reagált, hanem általában a „híresztelések" manipulációs technikáját is nevén nevezte. A „hírek"-be csomagolt híresztelések, kiszivárgottnak mondott információk, a hallomások és szóbeszédek politikai kezelése napi politikai-ideológiai kihívást jelentett nemcsak az MDF-nek, hanem általában a rendszerváltó ellenzéki pártoknak is.

Március 2-án a kormány és a kormánypárt Hámori Csaba révén újfent aktivizálta magát a témában. A kormánypárti képviselő, aki korábban tagja volt az MSZMP Politikai Bizottságának, majd Politikai Intéző Bizottságának, az állami tisztviselők munkaviszonyával kapcsolatban interpellálta a kormány tagját, Gál Zoltán belügyminisztériumi államtitkárt, aki korábban a tanácsokat és a közigazgatást felügyelő belügyminiszter-helyettes volt. Hámori megállapította, hogy „a közalkalmazottak és ezen belül a közigazgatásban dolgozók körében az utóbbi hetekben-hónapokban növekvő és mérhető *feszültség, nyugtalanság* tapasztalható", de ők fellépnek „*minden olyan, kifejezetten politikai indíttatású törekvéssel szemben, amely a köztisztviselői apparátus jelentős részének lecserélését tervezi*", ezért szorgalmazzák azt, hogy „még a szabad választások előtt magas szintű jogszabályban, de legalább minisztertanácsi rendeletben rendezzék a közszolgálati dolgozókat érintő kérdéseket az átmeneti időszakra", noha ez a szabályozás nem pótolná a közszolgálati törvényt. Ezzel összefüggésben tudakolta: „*a Kormány milyen intézkedésekkel kívánja biztosítani az államigazgatási apparátus stabilitását, illetve a közigazgatásban dolgozók indokolt védelmét a választások utáni tisztviselőcserék és közigazgatási átszervezések során*?" Hámori hivatkozott „nemzetközi kötelezettségekre" is: „a jogállamiság megteremtéséhez ugyanis feltétel, hogy minden törvényünk és jogszabályunk megfeleljen a nemzetközi követelményeknek". „Márpedig – érvelt – a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek az alkalmaztatási és foglalkoztatási

[29] Magyar Nemzet, 1990. február 10.
[30] Népszava, 1990. február 23.

tilalmakra vonatkozó 111. számú egyezménye, amelyhez 1961-ben mi is csatlakoztunk, kimondja *a foglalkoztatásban a politikai diszkrimináció tilalmát*". Ugyanakkor nem tartotta elégségesnek azt, hogy novemberben a Munka Törvénykönyve módosításakor elfogadták „a *politikai meggyőződés miatt történő hátrányos megkülönböztetés* tilalmát", mert ha ezt mindenki komolyan venné, „nem hangozhatnának el olyan *megnyilatkozások* [sic!], amelyek a *közszolgálatban dolgozók »megtizedelését«* hirdetik, vagy *az alkalmazást valamiféle politikai tulajdonságok feltételéhez kötik*".

Válaszában az államtitkár azt mondta, hogy a békés rendszerváltásnak egyik kulcskérdése, hogy *az államapparátus és az állami szolgálat működőképes marad-e*, és osztotta az interpellációban megfogalmazott aggodalmat is, sőt megerősítette, hogy a *félelmek, aggodalmak*, amelyekről beszélt, s amelyek az *apparátusban* jelen vannak, igazak. Gál úgy látta, egyre élesebben vetődött fel annak szükségessége, hogy a jelenleg működő államapparátus, elsősorban a közigazgatási apparátus sorsát, helyét a rendszerváltás folyamatában elhelyezzük, és megpróbáljuk félelmeit, görcseit feloldani annak érdekében, hogy *működőképes* maradjon. A működőképesség fenntartásának vonatkozásában azonban „aggodalmát" fejezte ki, mert az önkormányzati választások az őszi napokra húzódhatnak el: „Addig a tanácsoknak s a tanácsapparátusnak működniük kell". Az államtitkár az adott politikai helyzetben a politikai megoldásban látta a kiutat, és keményen kritizálta az ellenzék egy részét: az ideiglenes köztársasági elnök (Szűrös Mátyás) által szervezett „nemzeti csúcson" a kormánynak komoly erőfeszítéseket kellett tenni egy olyan nyilatkozat elfogadásának érdekében, amely „ha ehhez valóban tartják magukat a felek", *megnyugtató helyzetet teremthet az apparátus számára*. Kifogásolta azonban, hogy a tanácskozáson nem minden párt vett részt, és a dokumentumot nem minden párt írta alá, amiben annak jelét látta, hogy „egyes pártok nem osztják azt a politikai megfontolást és bölcsességet, amelyet a szóban forgó nyilatkozat a *közigazgatási apparátusra nézve* tartalmaz". Ezért az államtitkár számára kérdés maradt, hogy „az ország sorsát a jövőben befolyásoló politikai erők kellő bölcsességet fognak-e tanúsítani, *összetörik-e ezt az apparátust*, vagy pedig építenek arra a szakértelemre, amelyet ez az apparátus hordoz".[31]

Pár nappal később Raffay Ernő, az MDF előző évben megválasztott országgyűlési képviselője részben megerősítette Hámori és Gál szavait, de persze egészen más kontextusban, amikor arról a *félelemről* beszélt, melyet az országban járva tapasztalt: a vezető pozícióban lévő emberek félnek, *mert a sajtóban* az MDF-nek a választások utáni „új B-listázásáról" *olvasnak*. Az MDF azokat az egykori állami és pártvezetőknek a politikai felelősségét fogja firtatni – érvelt –, akiknek 1956. november 4-étől (de legalább 1968. január 1-jétől) döntő szerepük volt az ország tönkretételében, ám „az MDF nyugodt erő", ezért *elszámolást*, nem pedig *leszámolást* akar.[32]

A *félelemről* (az állam- és közigazgatásban dolgozók félnek) és *félelemkeltésről* (a hatalomra kerülésre esélyes pártok félelmet keltenek bennük) szóló diskurzusokat

[31] Az Országgyűlés 82. ülése, 1990. március 2-án. ON, 1985. V. kötet. 6794-6797.
[32] Délmagyarország, 1990. március 5.

és narratívákat, amelyek nem biztos és pláne *nem igazolt* információkon és híreken alapultak, olykor tendenciózus *viktimizálás* egészítette ki: *egyszerű párttagok, dolgozók és munkavállalók* (tömegei) kerülhetnek az utcára az elbocsátások miatt, ami azzal fenyeget, hogy az igazgatási apparátusok szétzilálása stb. miatt nem lesz, aki az *állampolgárok ügyes-bajos dolgait, ügyeit* intézi majd! A romló közhangulatra és hangulatkeltésre akarva-akaratlanul ráerősített a szakszervezetek – önmagában érthető – álláspontja: a *munkavállalók* (sic!) megítélésének nem lehet kritériuma a *pártállás*, a *politikai elkötelezettség*, az kizárólag a *szakmai képzettségen, felkészültségen és teljesítményen* alapulhat. A pártállami SZOT utódszervezete, az újonnan alakult Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége nyilatkozatban szögezte le, hogy a munkavállalók megítélésének nem lehet kritériuma a pártállás, a politikai elkötelezettség, az kizárólag a szakmai képzettségen, felkészültségen és teljesítményen alapulhat, ezért a leghatározottabban szembeszállnak a *B-listázással* és az azzal való *fenyegetőzéssel*, és a szolidaritás valamennyi eszközét felhasználják annak megakadályozására.[33]

A sorból nem maradhatott ki az 1988-ban függetlenként megalapított Tudományos Dolgozók Szakszervezete sem, amely szintén állást foglalt a közigazgatás működőképességének megőrzése érdekében, a mostanában elbizonytalanodó államigazgatási szakemberek védelmében: A közszolgálat védelmében nem engedhető meg *a múlt súlyos hibáinak megismétlése* [sic!], amelyek következményeként sok jól képzett közszolgálati szakember is *indokolatlanul vesztette el állását, szenvedett méltánytalan sérelmeket*. A közszolgálat *tisztességes, jól felkészült szakember*gárdájának helyet kell kapnia a jövő intézményrendszerében.[34] Ugyanezen a napon foglalt állást ellenzéki Fidesz is: A politikai természetű félelmek főleg a *régi rendszer hivatali apparátusában, államigazgatásában, gazdasági irányító szerveiben* élnek, és attól tartanak, hogy ők *testületileg kompromittálódtak* és *tömeges elbocsátásokkal, B-listázással* számolhatnak. Erről azonban nincs szó, bár számos vezető poszton lesznek személycserék, mint ahogyan a demokráciákban *kormányváltás* után szokásos, hiszen *az új kormánynak biztosítani kell – működőképessége érdekében – az államigazgatás lojalitását*. A szakértőkre és szakemberekre azonban a jövőben még nagyobb szükség lesz, mint eddig, viszont ne keverjük össze a békés rendszerváltást a békés *hatalomátmentéssel*![35]

Két héttel a választás előtt az akkor még kormánypárti Népszavában, amely a kommunista rendszerben hivatalosan a „szakszervezetek lapja" megnevezéssel funkcionált, kifejezetten hangulatkeltő, *tömeges menekülthullámot* (!) vizionáló véleménycikket közöltek: „Bár a pártvezérek egyfolytában arról szónokolnak, »itt kérem, *nem lesz B-listázás*«, *ám a honpolgár már tudja*: »amit előre cáfolnak, utólag megtörténik« (Hozzászokhattunk az elmúlt negyven valahány év alatt.) De nem kell különösebb váteszi hajlam ahhoz sem, hogy *előre megjósoljuk*: a mostani B-listázáskor is a *tisztességesebbje húzza majd a rövidebbet*. Az, aki elfelejtette »bebiztosítani« íróasztalát, munkapadját

[33] Lásd a 1990. március 5-i sajtótudósításokat.
[34] Magyar Hírlap, 1990. március 14.
[35] Csongrád Megyei Hírlap – Délvilág, 1990. március 14.

komázással, az ilyen-olyan pártkapcsolatok bástyáival. De világgá szaladhatnak az örök kellemetlenkedők, a pofázók is … Akik ostoba módon azt hiszik: mindenki számára egyformán kötelező a kötelesség ... A munkában is. Mert az új főnöknek sem kellenek az izgága »*ellenzékiek*«. Még akkor sem, ha az új főnök is *ellenzékiként* kezdte karrierjét... Akár negyvenhétben, vagy ötvenhat után. Csakhogy a következő izgágáknak már nincs másik, Lajtán túli út. Az újabb s lehetséges magyar *emigránsok* immár létszámfelettiek a mostani, Keletről meglóduló *menekültáradatban*."[36] Két nappal később a még szintén kormánypárti Magyar Hírlapban, amely hivatalosan a Minisztertanács lapja volt a kommunista rendszerben, hasonló tartalmú cikket adtak közre: „Biztos vagyok benne, hogy az elmúlt hónapokban egyre-másra *hangoztatott* [sic!] B-listázás, tisztogatás, nagytakarítás, a felgyűlő, fortyogó indulatok is szerepet játszanak abban, hogy honfitársaink egy része *vándorbotot óhajta kezébe venni*. Abban nem vagyok biztos, inkább csak sejtem, hogy az *újfajta emigrációra* olyanok vállalkoznak, akiknek nosztrifikálható diplomájuk, nyelvtudásuk, vagy éppen bárhol felhasználható szakmunkás képzettségük van. Ez annál is szomorúbb, mert ezekre az emberekre az országnak alapvetően szüksége van. Szüksége van akkor, ha valóban *nem elitcserére* [sic!], hanem rendszerváltásra gondolunk. Ezért jó lenne, ha a választási finisben a pártok mind jobban meggyőznék a nemzetet, hogy ebben az országban a kiművelt emberfőre és a szakszerű dolgoskézre égetően szükség van."[37]

Egy héttel a választás első fordulója előtt az így determinált közhangulatban tért ki egy választási gyűlésen a B-listázásra a KDNP főügyésze, Hasznos Miklós, és azt mondta, hogy ha a KDNP részt vesz egy nemzeti centrumkoalícióban, mindent megtesz, hogy ne legyenek elbocsátások.[38]

Április 2-i, a választás második fordulója előtt megjelent számában a kormánypárti Népszavában azzal a megfogalmazással vezettek fel egy híresztelésekben kimerült cikket, hogy: „A legerősebbnek tartott pártoktól [sic!] *hírek érkeztek* arról, hogy…" A cikk szerint: „*Többen tudni vélik*, hogy a Magyar Demokrata Fórum elnöke, Antall József *valahol olyan nyilatkozatot tett*, ami egy *esetleges* B-listázásra *utalt*. – Mint közvetlen munkatársa, én erről nem tudok – állítja dr. Schamschula György, az MDF Országos Választmányának tagja. – Antall József a televízió nyilvánossága előtt is kijelentette: függetlenül attól, hogy ki melyik pártnak a tagja, a rátermettség lehet a döntő az állami tisztségviselők kiválasztásakor." A lap tehát Antall cáfolata ellenére szűk másfél hónap után is napirendre vette a B-listázást, s bár megkérdezett egy MDF-vezetőt, a híresztelés kontextusában annak *tagadása* (nem lesz B-listázás) az olvasók szemében inkább tűnhetett a valós politikai (hátsó) szándék és program *letagadásának*…

[36] Népszava, 1990. március 12.
[37] Magyar Hírlap, 1990. március 14.
[38] Vasárnapi Hírek, 1990. március 18.

Források

ON = *Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott országgyűlés naplója*. I-V. Budapest, 1998.

Csongrád Megyei Hírlap – Délvilág, 1990.
Dunántúli Napló, 1990.
Magyar Hírlap, 1989.
Magyar Ifjúság, 1989.
Magyar Nemzet, 1989., 1990.
Népszabadság, 1989.
Népszava, 1989, 1990.
Pest Megyei Hírlap, 1989.
Petőfi Népe, 1989.
Vasárnapi Hírek, 1990.
Világ, 1989.

Hivatkozott irodalom

Fricz Tamás 2006: *Az árok két oldalán. A magyar demokrácia természetrajza*. Budapest.
Gyulai Attila 2017: Magyarország a szürke zónában? A magyar politikai rendszer hosszú hibridizációja. In: Boda Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában – 2 A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest, 15–42.
Körösényi András 1996. Demokrácia és patronázs. Politikusok és köztisztviselők viszonya. *Politikatudományi Szemle* (5.) 4. 7–35.
Pokol Béla 1997: Válasz két bírálatra. *Politikatudományi Szemle* (6.) 2. 121–126.
Ripp Zoltán 2006: *Rendszerváltás Magyarországon. 1987–1990.* Budapest.
Végh Ferenc 2018: Honvédségünk a rendszerváltástól napjainkig (1.). *Honvédségi Szemle* (146.) 3. 27–47.